

A CSELEKMÉNY SZÍNHELYE ELEK ARTÚR NOVELLÁIBAN

R. MOLNÁR EMMA

1. Elöljáróban

A századforduló jelentős változást hozott a magyar irodalomban, nőtt az érdeklődés a külföldön — elsősorban nyugaton — született művészeti áramlatok iránt, egyre több követőjük akadt, s ez a „modernségnek” a magyar irodalomba történő adaptálását is jelentette. Nem egyik napról a másikra történt mindez, hanem hosszabb folyamatként; a XIX. század második felében kezdődött, és szakaszokra bonthatóan a mai napig tart. Nemcsak a „mit”, hanem a „hogyan” is változott. Több — ma már a nagyközönség számára — ismeretlen író, költő munkássága, számtalan figyelemreméltó „ujjgyakorlattal” igazolja, hogy valójában ez a fejlődés összefüggő folyamat, és a későbbi „nagyok”, a Nyugat nagyjai teljesítették ki e próbálkozásokat. Ebből az előkészítő munkából vállalt részt Elek Artúr. Monografikus bemutatására MARIANNA D. BIRNBAUM¹ vállalkozott. A századforduló stílusterkvéseit vizsgálva részmegállapításokra szolgált két elemzés.^{2,3} Szervesen az utóbbi tanulmányunk folytatása a jelenlegi elemzés is. Két egymástól csak formálisan elválasztható dimenzióból az idő jelenlétét mutattam be egy másik dolgozatban³ pedig a tér; jelen esetben a helyszín megjelenítése ugyancsak jellemzője a vizsgált műalkotásoknak, sőt az adott korszaknak is.

Két megjegyzés kívánkozik még ide, amely a dolgozat témaválasztását és a feldolgozás módját igazolja:

a) Elek Artúrnak életében egyetlen novelláskötete jelent meg *Álarcosmenet* címen, 16 novellát foglal magában, így viszonylag jól körülhatárolható a vizsgált korpusz.

b) Módszertani tekintetben is „gyakorlat” egy kötet idő és térviszonyainak elemzése.

2. Elek Artúrról, az íróról, az emberről

1876. február 8-án született Budapesten, és 1944. április 25-én lett öngyilkos, és halt meg Budapesten. A legelső író-mártírja volt a fasizmusnak. A rákényszerített megkülönböztető sárga csillagot nem tudta elviselni, a Röck Szilárd utcai gyűjtőhelyre szóló behívót kézhez vette ugyan, de oda nem ment el — főbelötte magát.

Apja szegény tisztviselő volt, akit a családja korán elvesztett; hat gyermeket hagyott árván. Elek Artúr volt a legidősebb. „Nyolcéves koráig igen élénk csintalan gyerek volt. Egy alkalommal a bérházban, ahol laktak a lépcső karfáján csúszkált, és a második emeletről lezuhant. A maga lábán ment fel, de körülbelül egy év múlva az esés utókövetkezményeként megsántult. Évekig kínlódott a lábával, és közben lassan megváltozott; csendes, szomorkás gyerek lett belőle”. „Kiskorától kezdve rengeteget olvas; ennek egyik oka sántasága...” „Eklektikusan olvas, mindent ami csak a kezébe kerül.”¹²

Írni is egész fiatalon kezd. A Pázmény Péter Tudományegyetemen végez francia—magyar szakon, de soha nem tanít. Munkatársa lesz az Újság című polgári liberális lapnak, de más újságnak is ír, fordít: Magyar Újság, Magyar Génius, Figyelő, Szerda majd a Nyugat. Az utóbbinak megalakulásától megszűnéséig a munkatársa volt mint író, irodalomkritikus és műkritikus.

Tökéletesen beszél olaszul, németül, angolul és franciául; ebből következik a fordítói munkássága.

Irodalmi munkáinak (novelláinak) ő maga a legszigorúbb kritikusa, s bár íróbarátai biztatják, kevés próbálkozás után felhagy a novelláírással. Írói önbizalom hiányában kritikus munkásságát sem képes folytatni, úgy érzi, hogy alkotás nélkül nincs joga a kortárs írókat bírálni. Lassan teljesen a művészettörténethez és műkritikához fordul, melynek témakörében nagyobb biztonságban érzi magát.¹⁴

Munkásságának méltatói, kortársai inkább elismeréssel, mint elmarasztalással szólnak novelláírói tevékenységéről.

Íme néhány sor:

... ez az előtérből elhúzódó író megírta a magyar novellairodalom legoriginálisabb „termékeit.”⁵

„Egy mély és halkan rezgő lélekkel találkozunk most, amely annyira zárt életű, s oly intenzíven fölszívó erejű, hogy vagy áthasonítja magába a nyert impressziókat, vagy kiküszöböli magából, s egy egyéni világképet ad lelkünk elé... Ez a költő nem kapta adományul a poeta impudens önérzetét, hogy érzéseivel rászakadjon másokra, és akarja magát nyersen beleékelni ártatlan emberek mindennapi életébe. Ez megbúvik rejtekben magával, s csak háromszoros sөvényen át ereszt magához közel avatlatlanokat.”⁶

„Novelláírói művészetére erős hatást gyakorolt a századforduló eklekticizmusa: a kor divatos áramlatainak legkülönbözőbb nyomai felfedezhetők novelláiban, a szimbolizáló stilizálás éppúgy, mint a gyermekkort felfedező pszichológizmus.”⁷

Elek Artúr intelligens, művészetet értő és kedvelő egyénisége sok barátot szerzett számára.

A kortársak vallomása szerint kiváló emberi tulajdonságai voltak, korának szellemi, irodalmi életében ilyen módon fontos szerepet játszott. Alkotó is volt, kritikus is, és a nyugat-európai irodalom kiváló ismerője: sokat utazott és külföldön eredetiben olvasta a modern szemléletű és formájában is új alkotásokat. Ez a hatás irodalmi munkásságán, novelláírói tevékenységén kimutatható nyomokat hagyott.

3. Az idő és a hely a novellákban

Elek Artúr „sajátságos írói világa többféle módon és irányból közelíthető meg, s ha nem is a legszembetűnőbb, minden bizonnyal meghatározó, kiemelt jelentőségű az idő és a tér, vagyis novelláinak időben és térben történő elhelyezése: a tér és az idő kezelésének módja az epikában ugyanis a modernség egyik jellemzője. A klasszikus és a realista epikai alkotásokban lineáris a cselekményvezetés módszere, ezzel összefüggésben a földrajzi tér rögzítése és az idő is a létezés természetes kereteként jelentkezik. A modern epikában a tér sokrétűvé válik, s felbomlik az idő is.

Elek Artúr legegényibb hangvételi novellái bizonytalan időben és helyen történnek, ezért szinte valószínűtlenné válik maga az elbeszélés is azáltal, hogy a hely különös, nem mindennapi, az idő pedig meghatározatlanná tágul. Gazdag érzelmvilágán átszűrű az eseményeket, és azt sugallja az olvasónak, hogy elsősorban érzelmileg fo-

gadja be a leírtakat, érzelmei segítségével fogja föl az író szándékát, és érzelmei közvetítésével értse meg, hogy valamikor, valahol játszódnak le az események”.³

A strukturalista iskola kiemelten foglalkozik a műalkotás e két dimenziójának, a térbeli és időbeli dimenzióinak a megkülönböztetésével, majd e kettő összefüggéseinek, kölcsönhatásainak föltárásával. (Vö. 8) A térnek mint dimenzióknak a hely csak része, általánosabban körülménynek nevezhetnénk, amely magában foglalja ugyan a konkrét helyszínt, de lehetővé teszi ennek szimbólumként való értelmezését is, sőt a látható, hallható és érezhető környezet a hősré sugárzó hatása révén egyéniségének is részévé válik.

4. A színhely és a körülmények

Novelláinak színhelyével atmoszférát teremt; gondosan, részletes leírással vezeti az író a fantáziánkat a maga világában.

a) Szívesen választ színhelyül zárt teret, régi kastélyt, épületet, tornyot, szobát. „Aztán megnyílt előttem *a kastély* is, a csodák birodalma s a messze elnyúló park, amelyben olyan furcsa szép virágok nyíltak. Nehéz, *régi épület* volt *a kastély*, az esztendő nagyön ránkölkölte, megroskadt kissé alattuk, búbos teteje belapult, homlokának cifra kis kőormocskái letöredeztek.” (im. A toronyszoba 6) (A dolgozat végén az irodalomjegyzék 4. pontjában jelzett novelláskötetet használtam, az idézetek után mindig a címet és a lapszámot tüntetem föl.)

„Sok minden csodás holmi izgatta a mi gyermeki képzeletünket, de semmi sem annyira, mint az az *ócska torony*, amely néhány lépésnyire állt *a kastélytól*, nehézkesen, elöregedve”. (uo. 7.)

A pontos leírásból sejtjük, hogy titkokat őrző hely ez a kastély, ez a torony. „...*mohos tetejű vén kastély*” (6) „*vén bagolyfészek*” (7) „Beszélték, hogy van egy *titkos szobája*” (7) „Valami nehéz nagy titkot őriz *a toronyszobában* (7) „Végighaladtunk a homályos, *ódonillatú szobákon*” (15)

A hely is a múltat idézi, régi korok elevenednek meg. Sok a jelzős szerkezet, néha a jelzők a szintagmákban ritkán használt szavak: *ódonillatú, ócska, titkos, vén*, mindezzel sikerül hangulatot teremteni, zártabb világba vezetni az olvasót.

„Ajtó, függöny, a csend rájuk csukódott: életre-halálra fogva voltak a *néma kastélyban a régies bútorú szoba* boruló félhomályában”. (Appassionata 44.)

„A vörös, *fonnyadt park* felől hosszú árnyékok suhantak, a szobába hangosan, némán remegett az este” (uo. 47.) „Félhomály volt a *puha, tarka kis szobában*, a cserépkályha üvegajtáján átpiroslott az izzó parázs”. (A hóbaíró ember 52.) „Összesímulva, turbékolva, fel-felkacagva mentek lassan beljebb, beljebb *a legmelegebbik, a legpuhábbik szoba felé*” (uo. 58.) „Az egyik szögletben vörös selyemernyős talpas lámpa égett, és félhomály derengett tőle *a szobában*.” (A Vénusz-csillag 67.)

A jelzők és határozók halmozása nem teszi bonyolult szerkezetűvé a szöveget, inkább lazán szerkesztett, a külső és belső impressziók hatása dominál. Intim környezet, titokzatos érzések, vallomásra, kitárulkozásra alkalmas helyek, helyzetek! Ehhez társul mindenütt a félhomály. Seholy igazi világosság, csak zárt szobák sejtelmes megvilágításban. Az átélt élményekhez adekvát ez a környezet. Igaz, nemegyszer mesterségesnek érezzük és műves munkának, ennek ellenére a hatása nem mindig olyan mély, mint amelyet esetleg az író szándéka szerint elvárt.

Néha nemcsak sejtelmes, hanem félelmetes ahová vezet. A bajt, a rontó szándék közeledtét érezteti már a hely bemutatásával is.

„*Homályos sikátorokon, rozoga lépcsőkön* kapaszkodtam fel *a hollósvárba*. Bementem *a fekete főkapun*, amelyen nehéz kőszörnyetek álltak őrt, azon túl egy

fekete árkádba fordultam, amelynek falairól csillogó könnyecseppek folydogáltak. Jobbról, balról furcsar *égi házak, kidülledt ablakú ősi paloták* maradoztak el mögöttem, s elhaladtam egy *fényes tetejű templom mellett, amelynek tornyocskáin* nagy, néma hollómadarak ültek.” (Az utolsó 127.)

A *hónályos, rozoga, fekete, régi, ősi* jelzők a pontos bemutatás nyelvi eszközei, és ha nem is jelző-láncként kapcsolódnak, gyakoriságuk szembeűnő. A „*sötét folyosón*”, „*nyikorgó falépcsőn*” „*rányítottam az ajtót, a nehéz koporsófüdelet*” (uo. 128.) is ezt a hangulatot idézi, — nyelvileg kiegészül az értelmezővel (l. az utolsó példa).

H. SOMMERHALDER tanulmányban⁹ olvashatjuk: „A hangulat Heidegger szerint az egész embert és környezetét átfogó alapérzés. Nem jön sem kívülről sem belülről, hanem valónknak létezőmódja a világban”. A körülmény azonban, amelybe belehelyezi az író a hőst — egyike azoknak a „külső” lehetőségeknek, amellyel a „belső” is feltárulkozik, azaz a kettő találkozik egymással.

b) A hely sokszor a szabad természet, bőven van alkalma az írónak arra, hogy megláttassa mihez, és milyen háttérül szolgál a természet.

„*A roz- és zabtáblák elmaradoztak, s az út emelkedésnek indult. Azután megpillantottam a völgy sötétlő száját és előtte a magaslaton az Orzó-kastélyt. Mögötte a sárgás színű alkonyatra, mint üvegablakra a lehellett, úgy rajzolódott rá a Magas-Tátra kopott, sivatag-fehér csúcsainak képe. Sziklák, cserjék között csavargott az út*”. (A toronyszoba 11.)

Mintha festményt látnánk, olyan részletező a leírás: megjelennek a színek: *sárgás, sötétlő, sivatag-fehér*... A színek azonban határozatlanok, nem tisztán, egyértelműen nevezi meg őket, mint ahogy a hasonlattal is („*mint üvegablakra*...”). az alig láthatót sejteti.

Korabeli szecessziós festményekre emlékeztető keretet varázsol, és ide helyezi gyötrődő hőst:

„*A hold bújkált a tejszínű felhők között, egy-egy percre árnyékba borult minden, azután meg-megcsillant ismét a holdsugár*... Még *fa* nem látszott, csak *a buja fű ringatózott lustán, kéjesen*. Gyötrődve nyitogatták benne szemüket *a tavasz mérges virágai*... Halk pöfögve csattantak fel *a méregporos kelyhek* és lassan *tekergőző fehér pára* lett belőlük, amely vékonyan *kigyózva kúszott fel a levegőbe* és *nehéz illatú felhőkben gomolygott*. Már *közeledett a nagy platánsorhoz*. Egymás után jelentek meg *a faszüzek*. Még lábuk köré volt csavarva *a barna-szürke színekben játszó tarka víganó*, de ahol meg-megrepedezett *a barna kéreg*, már előbukkant a *szűzies fehér bőr* és alatta a *finom tapintású kék erek*... minduntalan *villamos remegés futotta el lombjukat*. *Feketén nyúlt messzire*... *a platán-út mintha kifelé vinne a meleg illatok, az édes szongások életéből*”, (A platánsor 29.)

A színek, hangok, illatok, színesztéziák, a gomolygó, kigyózó vonal, a természet ilyen dús pompája ellentétes a hős, Zarándok Endre szikár egyéniségével, aki egy rossz tréfa áldozata csupán ebben a pompázó kertben, melynek hatása alól nem tudja kivonni magát, hiába mondogatja önmagának:

„Badarság... én *komoly ember vagyok*, én csak a könyvekhez értek.” Majd elbizonytalanodva „Én, én *komoly ember vagyok*...” De áldozattá válik, a játékos kisasszonyok tréfájának tárgya lesz csupán, pedig mennyire kiforgatta régi önmagából ez a tavasz! Végül a „*hideg világosság*” mindent felfed előtte, és ismét valóságos lesz a környezete is. „És a *hideg világosságban megmeredten álltak helyükön a régi park ősi barokkszobrai, a törött orrú nymphákat ölelgető mohos testű faunok*, a najádokkal évődő *torz tritonok*” (A platánsor 32.)

Az alkotó művészt is a mindennapi valóságból az emberek közelségéből a ter-

mészembe küldi. Milyenek rajzolja a művészt? „...a tapasztalatok hiányát a *képelete pótolta*”

„...különös valami volt az ő képelete, olyan elvont phantasia, amely nem képeket rajzol, hanem *színeket fest, bűvös fényességű, enyhe, lágy vagy ujjongó és fenyegető színfelhőket*”. (Az egynótájú ember 33.) A hátra-vetett jelzők, színesztéziák nagyon beleillenek abba a stílusvilágba, amely a századfordulót jellemezte.

„Szeretek elsétálni egy *ősi fenyőszálak benőtte hegyre*. Csodálatos volt azon a *hegyen a tenyészet... A koronák zöld gallysora alatt puha, fakó tűlevél borította a hegyoldalt... Egy-egy letört ág helyén vérzett csak a lombjafosztott fa illatos gyantát... dagadó, bársonyos mohával voltak megágyazva a kiálló sziklák... haragos-zöld levélkéi között nagyfejű veres potrohú hatalmas hangyák kúsztak-másztak... Hazátlan zöldhátú hernyók lassan vonszolták csíkos testüket...*” (uo. 35.) Változatlan a jelzősor megléte, érdekes az intranzitív ige tranzitívvá történő alakítása: „*gyantát vérzett*”.

A művész-hős számára nem a föld, hanem a levegő adja az igazi élményt, a „*levegő hangjai*” melyek azután a saját képzeletén átszűrődnek.

„...az élet igazi *hangjai a levegőben jártak*. Micsoda *zűmmögés, micsoda éneklés, csipogás, sűgás és zűgás volt az!* Ezek a *hangok* mihamar *összes érzékszerveit lefoglalták* Hypnophanesnek. Ezután ő már *a szemével, az orrával is csak hallott, s azok a csodálatos íz-érzetek* amelyek a nyelve útján tudatához jutottak, szintén *hangokat* idéztek föl képzeletében... Neki a természet minden *hangja* egyformán értékes volt. A szűnyog *halk suhanása... a leveli béka recsegő hangja... Legközelebb férközött szívéhez a madár hangja.* (uo. 35)

Az érzékszervek mindegyikén át hangokat gyűjtött a természetből, zenei harmóniát.

„...a *madárhangok* nem voltak egytagú füttyök... Észrevette, hogy a magános madárdalok voltaképpen csak részei egy nagy *zenekari műnek... ki van osztva minden hangszernek a szerepe mint a legnagyobb emberi zeneszerzők műveiben: megnyíltak előtte a legtitkosabb harmóniák...*” (uo. 36.)

Az egész lényét átható, egész lényével érzékelhetővé vált *a hang*.

„...most már nem tisztán zenei élvezet volt, hanem *kivette részét abból a többi érzék is. A hangok értékük szerint színekre és alakokra, ízekre és szavakra bomlottak, hogy végül megint hangokká olvadjanak össze...*”

„azoknak a *hangoknak más volt a színe is* a természeté is...”

Az alkotás örömét találta meg a hős: „Találtam egy *nótát! ...találtam egy nótát... egy nótát... egy nótát!*” (uo. 38.) Ebben benne lesz az egész *csodálatos természet, az erdő minden hangja, a hegy szívdobogása...* „És aki boldog halandó füle meghallja, *színes és szagos* lesz tőle egész nyomorult élete”. (uo. 38.) Az érzékszervekkel felfogott valóság a színesztéziák sokasága, halmozása hitelesíti, teszi szinte tapinthatóvá, látathatóvá a hangot és illatot is.

Hiába volt tele dallal a lelke, nem tudott alkotni, ezért „*szótlanul, összezsugorodva bocsátkozott le a hegyről...*” (uo. 43.)

A hegy is szimbólum, a költészet magaslatát jelenti: a művész a csúcsra igyekezett, azután amikor rájött, hogy nem tud alkotni, egy „sötét barlangba” húzódott, és ott várta a halált.

c) Elek Artúr sokat járt külföldön, Itáliát nagyon szerette. A régi várfalak, keskeny utcák, a kis terek, balkonos házak visszatérnek novelláiban, és hősei a folyton kereső hősök megjelennek ezekben a városokban. Háttér, díszlet, mindez, az ódon környezetet (I.) összekapcsolja a természettel (II.), és párhuzamosan létezik a kettő, tükrözője a hős lelkiállapotának.

„Megálltam a vén kapubolt alatt... Bolyongó utamban sok városkapu előtt megálltam így... — és befordultam a kapun és felkapaszkodtam a magas, széles, gyeppelel beszegett bástyafalra... Megin-
dultam a várfalon, amely mint egy gyö-
nyörű sétahely, szegte be zölden a várost,
hársfák illatoztak rajta és hintók nyomai
vágódtak kavicsos porondjába.” (Ilaria
85.)

Már röpi is a tekintete színes természetet látni, hogy élesebb legyen a kontraszt a külső világ és a belső szomorúság között:

„Alattam a várfalon túl messze, messze
zöldre volt terítve a föld, fénylő, csepegő
zöldre, szemet vigasztaló zöldre a sárga
színek világában.

— Óh ti zöld mezők, ti csillogó erek,
ti halhatatlan kék hegyek ott a messze-
ségben... Én a szürkéségnek barátja va-
gyok, az én szemem réges-rég elszokott
a fényességtől és a tarka színektől.” (86.)

„Elfordultam a mezőktől és az erecs-
kéktől s a város felé néztem. Emberek
jöttek felém... Fehér selyemmel betakart
koporsót vittek vállukon... De amire a
keskeny utcába értem, a gyászmenet el-
tűnt már egy sikátorban.” (uo. 87.)

Itt azután a valóságos hely, a természet meg minden összekuszálódik, felbomlik a rend.

„Lassan bandukoltam és ha valaki megfigyel, azt hitte volna, hogy önmagába me-
gyek befelé, és hogy most mindjárt elmerül bennem a lehorgasztott fejem.” (uo. 87.)

Saját lelkébe merül tehát, befele fordul, de a külső világ valószínűtlen helyein pereg a cselekmény.

„Egy nagy, egy óriási tér úszott el előt-
tem... És a tér körül nehézkes nagy pa-
loták tagolatlan tömegei, ...amely még
félig a jelené, amelynek épületelemei
között nőttem emberré... Nem ezekért
jöttem én ide, nem a ma és a tegnapi hí
engemet: engem a messzi múlt szólít;
az én országom a régi kapuk, az ó ut-
cák, a barázdás homlokú vén paloták,
a századévek csöndessége...”

Az ó városok ó utcáit én mindig úgy rőt-
tam, mint aki rég elhagyott hazájába tér
vissza...” (88.)

Sejtelmes világban, az emlékek világában jár, nem is valóság ez már, mint ahogy a hely sem az.

„Körülnéztek és ekkor az egyik *betorkoló utcában* megvillant valami fehér. A temetési menet akkor fordult be *egy kereszt-utcába*... Utána rohantam, kacskaringós és *szűk utcsácskában* hajsoltam... elvezítettem szemem elől!”

„Egy *ablak becsukódott* a fejem fölött és én *mentem előre, beljebb, beljebb*. Egyre *ráncosabb képűek lettek körülöttem a házak, egyre kitaposottabbak lábom alatt a nagy utcakövek*. Éreztem, hogy az *ó város legvénebb részében járok*. Talán nem is él már ember ezekben az utcákban, és a *vén házak századévek óta lakatlanok*. És az *utca*, amelyikben én most lépteimet számlálom, réges-régi *temetőnek az utcája*, amelyikben csak gyászmenetek járnak...” (90.)

A fentit meg a következő sorokat olvasva igaznak tűnik FARKAS ZOLTÁN megállapítása, ti. Elek Artúr novellái „...sokszor irreálisak, túlfeszítettek, elmosódók.”¹⁰

Még az irány is, hogy honnan hová halad: irreálisnak tűnik.

„Nyugtalanság fogott el, titkos okú szorongás, *bemenekültem* előle a templomba... Egymagam voltam a csöndességben, amely úgy tetszett, hogy még némább folytatása annak, amelyikből *kijöttem*.” (91.) Valahova *bement* — ugyanakkor az önmagában meglévő csöndességből *kijött* — valóban irreális, a bizonytalan-ságot, a valótlant világot érzékelteti — legalábbis számunkra sem világos mindig, meddig tart az álom, és hol kezdődik a valóság. A novella hőisével ugyanezt mondhatja: — Nem! — szakítottam félbe gondolataimat — nem! Ez is káprázat, nem jártam erre soha, sem ébren, sem alva...” (91.)

Elek Artúr hősei magányosak, és sem a múltban sem a jelenben nem találják helyüket. És igazi helyük, ahol támaszt lennének sem a jelenben sem a múltban, — sem térben, sem időben nincs.

5. Összegzésül

Egy novelláskötetnek egy-egy motívumát követve nehéz föltárni a jellemző stílusjegyeket, amelyek segítségével elég plasztikusan kirajzolódhat a vizsgált jelenség tartalmi és stilisztikai-nyelvi oldala is.

Elek Artúr novelláiban az elmúlt századvég, vagy a közvetlen századelő nem szokatlan, mások által is használt stíluseszközeivel dolgozik, legfeljebb a keverési arány teszi egyedivé. Mindent fölnagyít, eltúloz, misztikus kódbe von, szimbolizál.

A hely éles kontraszttal vagy ódon, régi, homályos vagy ragyogóan színes, hangos étellel, ragyogással teli. Mégsem érezzük egyiket sem valódinak. Valami sejtelmes bújkál mögötte — kicsit szomorú, kicsit végzetszerű.

Az impresszionista stílusra jellemző színeket, illatokat, hangokat, ízeket mind mind odavarázsolja lexémákkal (nomenekkel) mellérendelt jelzősorral, hátravetett

határozóként, — és igen gyakran grafikus jeggyel is — a központosítás ritkán használt formájával, a továbbgondolást kifejező pontokkal... Tárgyakból, hangokból, színekből, impressziókból ötvöződik a környezet.

Részletez, felsorol és nagyon sok jelzőt használ. A századforduló minden mives nyelvi stilisztikai különlegessége benne van a novellákban. Egyszer megragad, más-kor meghökkent. Különös világ, nagyon sok minden sűrűsödik össze benne, ami más írónál csak el-elvétve található. A színhely megjelenítési lehetőségét nézve tudjuk azt is, hogy determinálja a nyelvi anyagot a kifejezendő tartalom.

Ami külön, önmagában nagyon megkapó:

Elek Artúr ismerte a mesterséget, mély érzelmei voltak, de ez a két adottság nem tudott úgy találkozni benne, hogy kimagasló alkotást hozzon létre. Csak észrevétlenül sikerült bekapcsolódnia a századfordulónak egy fejlődési szakaszába úgy, hogy egy nagyobb, kimagaslóbb kortársirodalom egyik előkészítője legyen.

Irodalom

- [1] MARIANNA D. BIRNBAUM: Elek Artúr pályája, Bp. 1969. ItF 66.
- [2] R. MOLNÁR EMMA: Stílusmotívumok keveredése egy századeleji novellában (Elek Artúr, Farsang) Nyr. 1987/1.
- [3] R. MOLNÁR EMMA: Az idő jelenléte Elek Artúr novelláiban (In Tanulmányok a századforduló stílusstörkévéseiből, Tankönyvkiadó, Megjelenőben).
- [4] Elek Artúr: Álarcosmenet Bp. Nyugat Kiadó 1913.
- [5] RÉVÉSZ BÉLA: Elek Artúr. Nyugat 1926. I. 481—82.
- [6] MÓRICZ ZSIGMOND: Elek Artúr, Nyugat 1913. 791—94.
- [7] SZABOLCSI MIKLÓS szerk.: A magyar irodalom története 1905—1919. Bp. 1965. 443.
- [8] HANKISS ELEMÉR szerk.: Strukturizmus II. Bp. é sz. 27.
- [9] H. SOMMERHALDER: Az irodalmi impresszionizmus fogalmáról (magyar nyelven kézirat, Ford. Becze Lóránt 1983.)
- [10] FARKAS ZOLTÁN: Elek Artúr emlékezete, ItK 1956. 3. sz.

SCHAUPLATZ DER HANDLUNG IN DEN NOVELLEN VON ARTUR ELEK EMMA R. MOLNÁR

Um die Wende der 19., 20. Jahrhunderte, zur Zeit der Ismen mischt sich eine besonders mannigfaltige Ausdrucksweise im Lebenswerk eines Schriftstellers, manchmal in je einem Band sogar auch in einem einzigen Werk. Zur Demonstration dieser Erscheinung habe ich den Novellenband „Maskenzug“ von Artur Elek (1876—1944) gewählt. Die Ausdrucksweise, der Stil, der Sprachgebrauch, die Struktur usw. ändern sich zwar in jeder Epoche und bei jedem Schriftsteller, die Neugruppierung der Ausdrucksweisen, das bestimmte Beisein, Polarisieren mancher Erscheinungen kommen aber auch im gleichen Zeitalter und gegebenen Werk zur Geltung. Auf Grund der Novellen wird der Stil des Schriftstellers durch eine eklektische Gruppe der Stilrichtungen Anfang des Jahrhunderts auch in der Sprachformung charakterisiert.

МЕСТО ДЕЙСТВИЯ В НОВЕЛЛАХ АРТУРА ЭЛЕКА

ЭММА Р. МОЛЬНАР

На рубеже XIX и XX столетий в эпоху «измов» в произведениях автора соединяются особенно много характерных способов выражения — то в одном его сборнике, а то и в рамках одного произведения. Для показа этого явления мы выбрали томик новелл под названием «Карнавальное шествие» (Ałarcosmenet) Артура Элека (1876—1944). Хотя способ выражения, стиль, языковое употребление, структура и т. д. изменяются от автора к автору и от эпохи к эпохе, однако, перестройку, перегруппировку способов выражения, более определенное наличие некоторых явлений, заострение проблем — мы наблюдаем также в пределах одной и той же эпохи и внутри данного произведения.

Стиль писателя на основе его новелл характеризуется эклектическим соединением направлений стиля на рубеже двух веков и в области языкового оформления.